

Írta: Derdák Tibor, Keczer Zoltán, Varga Aranka

Tehetséggondozó kollégium – itt és most

*„Teljes az Ott, és teljes ez Itt.
Teljesből teljes felemelkedik.
Teljes a teljestől elszakad.
Teljesen mégis megmarad.
Béke! Béke! Béke!*

*Az Úr ruháját hordja minden, mi sereglük
itt a Földön,
Engedd meg néki, hogy legyen, másnak
java ne gyötörjön.”*

– Isa Upanisad–

A pedagógiái munkában az egyik legszebb terület a serdülő fiatalok ráébresztése az előttük álló lehetőségekre. Különösképpen így van ez, ha a nevelő nehéz szociális körülmények közül induló tanulókkal dolgozhat együtt, akiknek kivételes alkalom, hogy életükben Valóságos távlatok nyíljanak.

A Pécs és Pécs környékén dolgozó pedagógusok, társadalmi szervezetek, az államigazgatás tisztviselői évek óta figyelemreméltó eredményeket érnek el olyan kezdeményezésekben, melyeknek célja a hátrányos helyzetű gyerekek segítése. E munka értékes szemléleti alapja, hogy nem csak a társadalmi „felemelkedést” célozta meg, hanem a kulturális „megmaradást” is. E kezdeményezések sorában nagy jelentőségű a Gandhi Gimnázium, mely hazánkban egyedülálló módon mutatja meg a kérdés kezelésének egyik lehetséges irányát: a nemzetiségi intézményrendszer alkalmasságát a tanulás útjának megnyitására és a legszegényebb etnikum kultúrájának kiteljesítésére.

Cigány tanulók

Természetesen a hátrányos helyzetű fiatalok perspektíváinak szélesítése, a problémák súlya azt követeli meg tőlünk, hogy minden további megoldási elképzelést, utat is föltárjunk. Akkor, amikor a hazai cigányságnak mindössze egy-két százaléka jut el az érettségiig, és hasonló kiemelkedési esélytelenség jellemző további kb. százezer hátrányos helyzetű nem cigány családra, a problémák megoldásaképpen nem elégedhetünk meg azzal az évi ötven tanult fiatallal, aki a Gandhi Gimnáziumban végezhet.

Örülünk, hogy a Család, gyermek, ifjúság olvasóinak bemutathatunk egy olyan gondolatmenetet, tevékenységet, amely szintén munkánk gyümölcse, és amely valódi lehetőségként tárható a hátrányos helyzetű, továbbtanulni vágyó fiatalok elé.

A hátrányos helyzetű gyerekeknek a mai magyar középiskolákban nagyon kis eséllyel sikerül a továbbtanulás. Az az elenyésző számú tanuló, aki a társadalom legelesettebb

rétegeiből a gimnáziumokba nyer felvételt, általában már az első évben lemorzsolódik a túlon túl nagy kulturális váltás miatt.

1994 szeptembere óta a Pécs különböző gimnáziumaiban tanuló hátrányos helyzetű diákok esélyeit egy tehetséggondozó kollégium és egy információs hálózatot biztosító „self-help” típusú egyesület növeli. Ez a kezdeményezés a gyerekek előtt csak elvileg nyitva álló továbbtanulási lehetőségeket megközelíthetővé, reálissá teszi.

A tehetséggondozó kollégium jelenleg tizenegy bentlakó diákkal és további tíz olyan fiatallal működik, akik a tehetséggondozó klub tanulmányi és művelődési szolgáltatásait nem bentlakóként veszik igénybe. A helyet és a kollégiumi felügyelethez szükséges munkaórát a Gandhi gimnázium áldozatvállalása biztosítja, aminthogy a tehetséges falusi nyolcadikosok kiválogatása is az itt dolgozó tanárok munkáját dicséri. A gyerekek Pécs városának nyolc különböző gimnáziumába, szakközépiskolájába járnak.

E program sikeres értelmiségi pálya reményét ígéri sok teljesen kilátástalan egzisztenciális helyzetben élő családnak, Az eldugott kis faluban élő szegény sorsú gyermek, élve a kollégium és az egyesület szolgáltatásaival, szinte azonos szabadságot élvez középiskolája és későbbi pályája megválasztásában, mint akármely pécsi, felső-középosztálybeli kortársa. Az értelmiségi pálya ilyen jellegű segítség nélkül jelenleg nem reális alternatíva ezeknek a gyerekeknek. (Számításaink szerint például a Balatontól délre élő cigány lakosság körében a diplomások aránya egy ezrelék körül van.)

Érthető, hogy az új lehetőséggel sokan kívánnak élni: munkánk eredményeképpen egy év leforgása alatt megkétszereződött a pécsi gimnáziumokban tanuló cigánygyerekek száma. (Sok rangos gimnázium és tagozat történetében e gyerekek az első cigány tanulók.) A Gandhi Gimnázium Kollégiuma, mely maga is az indulás nehézségével küzd, sajnos fizikai korlátai miatt már rövid idő múlva nem lesz képes vállalni azt, hogy megfeleljen a növekvő igényeknek. A most következő évfolyamok fiataljainak szintén szükségük lesz hasonló jellegű pedagógiai odafigyelésre. Elengedhetetlen, hogy az érintett önkormányzatok, a létrejövő kisebbségi önkormányzatok és az oktatásirányítás hivatalai komolyan vegyék e fiataloknak azt a szándékát, hogy származásukra való tekintet nélkül megtalálják helyüket a magyar közoktatás bármely színvonalas középfokú intézményében.

A tehetséges falusi gyerekeket pécsi gimnáziumokba juttató pedagógiai programot, különböző általános és középiskolákba járó diákokat, egyetemista barátait és a különböző gimnáziumokban tanító pedagógusokat az általuk létrehozott „Amrita” Pályaorientációs Baráti Kör nevű egyesület fogja össze. Az egyesület működési elve hasonlít a mentálhygiéné, vagy a szociális munka területein jól ismert ún („self-help group”), önsegítő csoport mechanizmusához. Az egyesületben az értelmiségivé válás különböző szakaszaiban levő fiatalok egymást inspiráló barátsága a mozgató erő. A fiatalok szerkesztésében jelenik meg kéthavonta a „Csodalámpa” című diáklap.

Tehetség

*„Testem szent műveket tegyen,
nyelvem méztől édes legyen,
fülem messzehalló... „*

– Taittirija upanisad –

Mit idéz föl bennünk e két fogalom: „tehetség”, „tehetséggondozó kollégium”?

A kínálkozó asszociációk lelkesítők, talán túlon túl is azok. A tehetség ismert meghatározásai és híres példái többnyire romantikus” dicsfényel látják el a „kiválasztott keveseket”. A tehetséggondozó kollégium kifejezés, pedig a magyar közgondolkodásban a fényes szelek nemzedékére, a népi kollégistákra, a Györffy kollégiumra és az Eötvös kollégiumra utal.

Nagyon szívesen vállalnánk ezeket a gondolatátársításokat, de az analógiák a legtöbb vonatkozásban félrevezetőek lennének. A szociológiai alaphelyzet oly mértékben különbözik az ötven évvel ezelőtől, hogy a fogalmak szükségképpen mást jelentenek. A múlt század végétől századunk hetvenes éveig óriási tömegek kerültek a paraszti életformából más, magasabbnak tekintett életformákba. A társadalom hagyományos értelmisége, vezető rétegei több hullámban is a szó szoros értelmében eltűntek, kicserélődtek. Az ország modernizációjával, az iparosodással kapcsolatos óriási strukturális mobilitás lejátszódott. A társadalom döntő többségét kitevő agrárnépességet fölszívta a modern társadalom.

Azok a mai hátrányos helyzetű fiatalok, akik tehetségük révén a társadalom „legaljáról” a „felsőbb régiókba” kerülnek, ma már nem egy átfogó társadalmi mozgás részesei, hanem szerencsés kivételek. Úgy kell megállniuk a helyüket az értelmiségen belül zajló versenyben, hogy induló tőkéjük rendkívül szerény, és a felső középosztály létszáma nem növekszik, összetétele megmerevedett.

Ezzel összefüggésben a „tehetség” szó patetikus jelentéstartalma alaposan megkopott. Ma korántsem jósolhatunk szédítő pályafutást, káprázatos csúcsteljesítményeket egy-egy élénk eszű, tanulni vágyó, ám hátrányos helyzetből induló fiatalnak. Ez a jelentésváltozás a pedagógiai gyakorlatban is tetten érhető.

Mindenekelőtt azt kell kiemelnünk, hogy ma sokkal nagyobb a távolság az iskola értékrendje és napjaink tipikus szegény sorsú gyermekének értékrendje között, mint az ötven évvel ezelőtti parasztfiatalok és az akkori magyar iskolák értékrendje között. Ezredvégi társadalmunk szegényei számára jószerével ismeretlen a paraszti munkakultúra, etika, szorgalom. A mai szegények történelmi előzményét jelentő rétegek tulajdonképpen azokkal azonosíthatók, akik az utolsó évszázad modernizációs folyamataiból rendre kimaradtak.

Miféle ismérvekkel jellemezhetjük napjaink hátrányos helyzetű tehetségeit? Általában falusi fiatalokról van szó, akik mindenekelőtt azzal vonják magukra figyelmünket, hogy általános iskolai pályafutásuk nem követi azt az egyébként rendkívül szigorúan érvényesülő törvényszerűséget, hogy a rendes, hierarchikus, falusi közegben élő képzetlen szülők gyermekei első osztálytól fogva bukdácsolnak. (A Gandhi Gimnázium létrehozásával kapcsolatos, négy megyére kiterjedő tehetségkutató program során e kérdésre vonatkozóan munkatársainkkal széleskörű adatbázist halmoztunk föl.) Mindazonáltal e gyerekek eredményei sohasem egyenletesen jók, hanem általában hullámzóak és csak egy-két kedvenc tantárgyból (nyilván az adott pedagógus lelkiismeretes munkájának köszönhetően) kiemelkedőek. Rangos gimnáziumokban való továbbtanuláshoz ezek az eredmények úgyszólván minden esetben kevésnek bizonyulnak.

E diákoknak a környezettől elütő jó tanulmányi teljesítménye ezekben a viszonylag „elnézőbb” általános iskolákban szinte kivétel nélkül hiányosan megalapozott tudást takar. Gyakran torz, az iskolarendszerben csak ideig-óráig alkalmazható, később visszajükra forduló tanulási stratégiák alakulnak ki.

Ezek legfontosabbika az ún. „hallás utáni tanulás”. Egyik diákunk, egy pécsi, belvárosi humán tantervű gimnáziumi osztály első évfolyamába kerülve szeptember folyamán értetlenül tapasztalta, hogy hiába vesz részt aktívan az órákon, tanárai unos-untalan a fölrott olvasmányokat akarják számon kérni rajta. A kiforratlan kifejezőkészsége ellenére is

nyilvánvalóan kiváló irodalmi érzékkel megáldott gyermek gyanútlanul közölte tanáraival: ő életében egyetlenegy könyvet olvasott el: a Kincskereső kisködmönt. Szavai szerint: „Akkor még azt hittem, hogy tényleg el kell olvasni, de aztán láttam, hogy én anélkül is tudok ötöst szerezni.” Az olvasás „megtakarítása”, az ezzel kapcsolatos készségek elsorvadása az elektronikus szórakoztatóeszközök térhódításával párhuzamosan világjelenség, amely azonban különösen pusztítóan hat ezeknek a gyerekeknek a továbbtanulási esélyeire. A tehetséggondozó kollégium egyik legfontosabb feladata, hogy személyre szabottan és tervezett módon segítse hozzá a tanulókat a nekik megfelelő olvasmányélményekhez.

A matematika tanításakor találkozhatunk az „egyéni módszer” jelenségével: egy-egy alapvető számtani művelet elvégzésének módját a gyermek nem sajátította el a maga idejében. Később a hiányt érzékelvén invenciózus egyéni módszer kidolgozásával kísérli meg áthidalni a problémát. Ez azonban később, magasabb szintű feladatok e-setén a tovább lépés akadályává válik. Látható, hogy itt is a szükséges eszközök készségszintű használatának hiánya jelenik meg képességbeli hátrányként. Ilyen jellegű hátrányok kompenzálására a mai magyar gimnáziumok nem vállalkoznak. Kollégiumi tehetséggondozás, személyes odafigyelés nélkül e tanulók hamar bekerülnek a „rossz matekos” kategóriájába.

Általános jelenség az önálló íráskészség, feljegyzés-készítés és -felhasználás kevésbé hatékony volta. A falusi nyolcadik osztályokból kikerült jó tanuló gyerekek a gimnáziumban gyakran azzal kerülnek szembe, hogy feljegyzéseik, jegyzeteik, füzeik az új tanárok elvárásainak kereszttüzeiben használhatatlanok. Ez tulajdonképpen nyelvhasználati hiányosság, ami a Bernstein-féle „korlátozott kód – kidolgozott kód” problémának az írással kapcsolatos vetülete. A korlátozott kód elégtelen az órán elhangzott információk tárolására. Diákjaink azonban járatlanok a kidolgozott-kód eszközeiben, ezért számukra egyetlen alternatíva a szó szerinti reprodukálás. A kollégium dolga e tekintetben az, hogy családias jellegű közelségbe hozza a fiataloknak az értelmiségi életmódot, az írott és szóbeli kifejezőeszközöket.

Minden tanulási stratégián és módszeren túl általános gond, bármiféle tehetség kibontakozásának egyetemes akadálya az a perspektívátlan, önmagába forduló, rugalmatlan társadalmi közeg, amelyben a gyerekek szocializálódtak. Ez a közeg elsősorban olyan tevékenységeket, ismereteket, viselkedésformákat jutalmaz, amelyeknek közvetlenül hasznosuló értelmük van a közegen belül. Az értelmiségi életmódra jellemző kulturális javak, szellemi örömök nem ilyenek. A társadalmon belül egységes értékkövetéssel foglalkozó struktúrák (pl. egyházak) hatása is igen gyengén érvényesül. Ilyen módon a szellemi ingerek jelentős része idegennek minősül. Az irántuk tanúsított közöny kisgyerekkortól szinte kötelezően elvárt magatartásforma, amelyen később már csak sok kínlódás árán tudják magukat túltenni. Úgy látjuk, hogy ez a jelenség a tehetség kibontakozásának legsúlyosabb akadálya. A kollégium legfőbb funkciója tehát, hogy az értelmiségi életmód elemeit közvetlen közelségbe hozza a tanulóknak.

Amikor ezek után a tehetség, tehetséggondozás korszerű definícióját kutatjuk, már nyilván nem valamiféle rendkívüli képességek felbukkanására várunk, hanem azokat a gyerekeket keressük, akiknél az említett gátak nem épültek ki túlzott mértékben, s így van remény, hogy a gyermek eredménnyel vegye fel a versenyt előnyösebb származású társaival. A mai körülmények között a tehetséggondozás feladata tehát mindenekelőtt az átjárhatóság biztosítása a társadalom leszakadó rétegeiből a jobb társadalmi helyzet felé. Az ország egészének működése szempontjából a haszon nem valamely egyén kiemelkedése, hanem a perspektívák elérhetővé, kézzelfoghatóvá tétele a kilátástalan helyzetben lévő rétegek számára. Azáltal, hogy megjelenik egy-egy képzett ember abban a családban, rokonságban,

közegben, ahol ez eddig elképzelhetetlen volt. Elérhető közelségbe kerül egy-egy személy, egy minta, melynek hatása semmi mással nem pótolható.

Keretek

„Ha a tudást véle megtanulta, tanítványát a tanító erre intse: Igazat szólj! A törvényt megtartsd! A Tanulást el ne mulaszd! Ha felkínáltad a tanítónak a barátság adományát, ügyelj arra is, hogy nemzetséged láncza el ne szakadjon.

*Az igazságot el ne mulaszd!
A törvényt el ne mulaszd!
Az üdvöset el ne mulaszd!
Birtokokat el ne mulaszd!
A tanulást el ne mulaszd!”*

— Taaitirija Upanisad —

Miféle kollégium felel meg a fentiekben meghatározott feladatoknak? A következőkben szemügyre vesszük azokat a konkrét kereteket, amelyek e kollégium mindennapi működését kialakítják.

Keret az a társadalmi közeg, ahonnan a gyerekek jönnek. A közeget két, bizonyos értelemben egymás ellen ható tényező találkozása jelöli ki. Az egyik tényező a család hátrányos anyagi, földrajzi, társadalmi helyzete, mely a továbbtanulás lehetőségeit nagymértékben korlátozza. Minél erőteljesebb e tényező hatása, annál kisebb az esély arra, hogy a második tényező megfelelő szerepet játsszon. E második tényező a tanulás, az iskolai értékrend, az értelmiségi életmód iránti nyitottság és a kulturális váltással kapcsolatos nehézségek vállalására vonatkozó eltökéltség. A kollégium tulajdonképpeni feladata azoknak a gyerekeknek a tanulmányi és lelki felkészítése, akikben ez a két tényező szerencsésen találkozik, és a tehetség valamilyen iskolában értékesíthető fajtájával együtt van meg.

A nehézsorsú, leszakadó rétegek, fiatalok számára megnyitott kiemelkedési lehetőségek az egész társadalom vérkeringését, közérzetét hivatottak javítani, és nem bizonyos rétegek érdekeit fejezik csupán ki. Ha szabad így mondani, a magyar állam feladata ez, mely a magyar állampolgárok iránti állami kötelesség. Fontos, természetesen, hogy embercsoportok, személyek, szervezetek élenjárjanak ilyen kezdeményezésekben, mint például Pécsen a cigány nemzetiségi gimnázium munkatársai. Azt azonban el kellene kerülni, hogy olyan kép alakuljon ki, mintha manapság a hátrányos helyzetű tehetségek gondozása csupán a cigányság problémája, és nem az egész magyar társadalom ügye volna.

A származás, az etnikai hovatartozás tehát nem lehet elsődleges szempont ennek a kollégiumnak a létrehozásában. Nyilvánvaló ugyanakkor, hogy ma Magyarországon a fenti követelmények érvényesítése révén egy nagyjából cigány tanulókból álló intézmény jön létre, és erre a körülményre tekintettel kell lenni a kollégium arculatának kialakításakor. Szükséges tehát, hogy a kollégium a lehető legjobb háttérrel rendelkezzen a gyerekek etnikai identitásának, anyanyelvének tudatosítására, fejlesztésére, a több kultúrájúság értékeinek megismertetésére.

A gyerekek és a nevelők munkáját, a tőlük elvárható teljesítményt elsősorban a különböző városi gimnáziumok által diktált iram, elvárások határozzák meg. A kollégium egész közössége folyamatosan annak az igénynek kell, hogy megfeleljen, hogy a tanulók az oktatás

különböző színterein, tulajdonképpen az élet számtalan területén, a legjobbak legyenek. A kollégium tehát folytonosan ki van téve a pedagógiai szakma legszigorúbb elvárásainak, kontrolljának. Egy tehetséggondozó kollégium azonban, ha akarná, sem tudná magát függetleníteni az országos közoktatási elvárásoktól. Ez a körülmény fontos garanciája a nevelői-oktatói munka színvonalának, hiszen a szülők nincsenek abban a helyzetben, hogy kontrollálni tudnák a kollégiumban folyó munkát.

A kollégium működésének legfontosabb kerete tehát az iskolaváros, melynek társadalmába integrálódnak a kollégium diákjai. Célszerű olyan városokat választani e célra, amelyekben van felsőoktatási intézmény, és a gimnáziumoknak, szakközépiskoláknak viszonylag széles választéka található. Megfigyelésünk szerint a közlekedési viszonyoktól függően száz-százötven kilométer az a távolság, amelyre a szülők még szívesen elengedik gyermeküket, tehát ekkora sugarú kört kell ellátnia egy-egy tehetséggondozó kollégiumnak. A hátrányos helyzetű családok földrajzi elhelyezkedésének fontos sajátossága, hogy sokkal nagyobb arányban élnek kis településeken, mint nagy városokban. Az apró falvakból sajnos kisebb távolságra is nagyon bizonytalanok a közlekedési viszonyok, míg pl. egy budapesti gyerekek az ország bármelyik nagyvárosa könnyen megközelíthető.

Az adott városon belül sem mellékes a kollégium elhelyezkedése, Nyilvánvaló, hogy a könyvtárak, színházak, mozik, uszoda, kiállítások, hivatalok közelsége nélkülözhetetlen nevelési tényező, tehát a kollégiumnak a város központjában kell helyet kapnia. A klasszikus értelemben vett városközpont ezeknek a gyerekeknek a számára idegen világ, amelyet meg kell szokniuk, hiszen megszeretni csak így tudják. Megfigyelésünk szerint, ha szabadidejük van, azt legszívesebben a buszpályaudvar és a vásárcsarnok környékén töltik el, mivel itt találkoznak ismerőseikkel. A közlekedési gócpontokhoz való közelség egyébként nem csak lelki biztonságot nyújt a falusi gyerekeknek, hanem a közbiztonság szempontjából is fontos. A falusi cigány szülők félelme, hogy a gyermekük közlekedés közben a városi huliganizmus célpontja lehet – sajnos indokolt.

Magának az intézménynek a kereteit természetesen a méretek jelölik ki. A kollégium nagysága, létszáma elsősorban abból a szempontból fontos, hogy az egyik legfőbb cél a családi környezet, a folyamatos személyes odafigyelés biztosítása.

Ha a tanulólétszám csak tucatnyi, akkor viszonylag sok „szabad vegyérték” található, és a kollégisták élete jól hozzákapszolható más közösségekhez. Így például a Gandhi Gimnázium Kollégiumában lakó tizenegy tehetséggondozó kollégista diák életitrusa csekély létszámukból adódóan sok ponton összekapcsolódik a Gandhi Gimnazisták programjaival. A Tehetséggondozó Programban résztvevő húsz diáknak még az sem haladja meg az erejét, hogy az Amrita Egyesület és a Tehetséggondozó Klub további húsz-harminc tagjával értékes együttműködést folytassanak. Nagyobb létszám esetén az ilyen „külső” kapcsolatok jellege nyilván változik: az intézmény belső életéhez hasonlóan hatékonyabbá, de kevésbé intimmé válik. Kisebbségi intézményt fenntartani látszólag drágább, ám pedagógiailag jóval hatékonyabb.

A növekedésnek tehát vannak észszerű korlátai, hiszen számunkra a pedagógiai munkával egyenértékű fontossága van annak, hogy a diákok odafigyeljenek egymás tanulmányi előmenetelére, lelki állapotára, ösztönözzék, formálják egymást. A pedagógiai tevékenység e tekintetben jelentős részben abban áll, hogy az értelmiségivé válással birkózó fiatalok között az együttműködés szellemét ébrentartsa. A diákoknak érezniük kell, hogy ebben a kollégiumban tanulni kivételes lehetőség, ami csak annak adatik meg, aki hajlandó és képes saját munkájára úgy tekinteni, hogy az a többiek számára is értéket képvisel. Ennek érdekében a diákoknak meg kell tapasztalni, hogy e prioritások védelmére az intézmény vezetése kemény eszközökkel is él. A kollégiumban csak annak a diáknak és annak a nevelőnek van

helye, aki a célok által megkövetelt és kezdettől fogva ismertetett, számon kért erkölcsi értékeket és tanulmányi követelményrendszert komolyan 'veszi.

Az ilyen jellegű értékek tudatosításának fontos terepe, kerete az ifjabb diákok kiválogatása, kinevelése, az „utánpótlás válogatott” lelkesítése. A kollégium lakóinak részt kell venniük e munkában. A tehetséggondozás számukra ne pusztán igénybe vehető szolgáltatás legyen, hanem élő folyamat, amelybe ők éppúgy értéket visznek, mint tanáraik.

A kollégium szolgáltatásai ezen a módon vezíthetik el ingyenes jellegüket. A diákok ugyanis pénzben minimális összeget fizetnek az ellátásért kollégiumi díjként, ám az utánuk következő tehetségek ellátását már bizonyos mértékben ők végzik. Ez az ő „fizetségük”. Fontos pszichológiai funkciója van annak, hogy ily módon valóban hozzájáruljanak a nevelési folyamathoz, hiszen ez által van módjuk azonosulni is a számukra fáradságos, esetleg sokszor megunt, sőt meglegelt szakadatlan tanulással.

Munkánk során a „nagyok” valóban fontos szerepekhez jutnak a „kicsik beavatásában”. E tevékenység keretében hozták létre az „Amrita” Pályaorientációs Baráti Kör nevű egyesületet.

Módszerek

*„ Ahogyan a hernyó a fűszál
végére érve
összehúzza magát, hogy
átlendüljön a másik levélre,
a testet ledobva és a nemtudást
eleresztve
a Lélek is így vesz lendületet az
új kezdet előtt.”*

– Brihadáranyaka Upanisad –

Miféle módszereket választhat a kollégium a tehetségek kibontakozására?

A módszerek választása attól függ, hogy hova akarjuk eljuttatni a tanulókat. Maguk a gyerekek és a családok e tekintetben rendszerint olyan körvonalazatlan és ellentmondásos elképzelésekkel rendelkeznek, hogy a jövő meghatározásának felelőssége gyakorlatilag teljes egészében a tehetséggondozást végző pedagógusokat terheli. A „Csodalámpa” című újságban olvasható cikkekben a gyerekek világosan nyilatkoznak az általuk követett mintákról. Írásaikból kiderül, hogy a segédmunkás pályán túlmutató karriernek olyan távolságban vannak a családtól, hogy ezek között alig-alig akarnak különbséget tenni. Akinek fehér köpenye és biztos munkahelye van, arra mindenképpen büszke lehet a családja.

A pályaválasztási döntést úgy hozzák meg a gyerekek és a családok, hogy a hetedik osztályt követő nyáron és ősszel egy tábor, egy kirándulás, levelezős kapcsolattartás, valamint egy-két családlátogatás keretében a tanuló eredményeinek és hajlandóságainak legjobban megfelelő néhány továbbtanulási alternatívát vázolnak föl a tehetséggondozást végző pedagógusok. E folyamatban a legtöbb munkát a nyári tábor jelenti. Itt az olvasótáborok klasszikus eszközzel dolgozva „bevezetjük a gyerekeket a társaságba”. (Megismerkedhetnek idősebb társaikkal, akik már a továbbtanulás útját járják. A már gimnáziumba járó diákok afféle ifi vezetők módjára aktívan résztvesznek a tábor megszervezésében és lebonyolításában, a kicsik kísérésében, tájékoztatásában. Mintát adnak a gyerekeknek pályaválasztásból, kollégiumi életből.) A tábor alkalmat nyújt arra, hogy játékos

formában próbára tegyük a nyolcadikosokat: hogyan reagálnak számukra ismeretlen intellektuális feladatokra, együttműködési helyzetekre.

Falusi gyerekekről lévén szó, a gimnáziumi felvételik egyik akadályja az információhiány, a felvételi előkészítőkre való eljutás nehézsége. Az a tény, hogy ebben segíteni tudunk gyakorlatilag már egymagában eldönti, hogy az iskolaválasztás kérdésében ránk hallgatnak. Az 1994-ben végzett nyolcadikosok, akik 93-tól részt vettek pályaeorientációs programunkban, kivétel nélkül felvételt nyertek megfelelő pécsi középiskolába.

A tulajdonképpeni munka mégis csak ezután kezdődik. A kollégium működésében az első pillanattól fogva a diákok együttműködésére kell építeni. Az egymásra figyelő, a kötelességeket komolyan vevő szellemiség nélkül hetek alatt a gyerekek jó része csődöt mondana választott gimnáziumában. Az órákra való délutáni felkészülés fegyelme szinte ismeretlen számukra, rendszeres jegyzetelésre, olvasásra az otthoni általános iskolában egyikük sem szorultra, enélkül is a legjobbak között lehetnek. Az új környezetben hamar kedvüket szegi, hogy sorra kapják a „rossz” jegyekét, és „alacsony” származásukkal kapcsolatos viccelődéseknek, idegenkedésnek is ki vannak téve. Nincs az a nevelő, nincs az a pszichológus, lelkipozó, szociális munkás, aki a kezdeti csalódásoknak ezt a tömegét egyénenként kezelni tudná. Szerencsére a gyerekek kezdeti élményei nagyon hasonlítanak egymásra, a kölcsönös „tapasztalatcsere” könnyen megvigasztalja őket. Természetesen még így is rendkívüli lelki igénybevétel hárul a tehetséggondozó kollégium nevelőire, bizonyos nehézségeket, konfliktusokat csak az egyes iskolákkal, osztályfőnökökkel gyors ütemben kiépített személyes kontaktus oldhat meg.

A nevelőknek ezen túlmenően annyiféle házi feladatot kellene áttekinteniük egy-egy délután, ahány gyerek a csoportban van, így a nevelő még arra sem vállalkozhat, amire a tanulószobát vezető tanárok máshol általában az idejüket fordítják: hogy a gyerekek házi feladatát egyenként ellenőrizze, kikérdezze. A kikérdezés jórészt a gyerekek feladata kell, hogy legyen. Ez alkalmat nyújthat nekik arra, hogy párhuzamos élményeiket megosszák egymással, s egymásnak segítve hozzájuthassanak azokhoz a sikerélményekhez, amelyeknek az iskolában egyelőre hiányát szenvedik.

Ennek az együttműködő közszellemnek a kialakításában sokat segít, ha tekintetbe vesszük a diákok eredeti szocializációs háttérét. Ez egyfelől az azonosságokat jelenti: az azonos társadalmi rétegből származás kezdettől fogva a közös nyelv, hasonló Ízlésvilág örömét adja. Más tekintetben azonban érdemes építeni a különbségekre is. Nagyon jó, ha egy ilyen tehetséggondozó kollégiumban eltérő neveltetésű, etnikumú gyerekek „hozzák” saját otthoni környezetük értékvilágát.

A tehetségek kiválogatása, a tehetséggondozó program során oda kell figyelni arra, hogy a különböző jellegű, ám egyként hátrányos helyzetű társadalmi közegek körében azonos intenzitással folyjon a tehetséggondozás. A pécsi kollégium számára óriási segítség az, hogy a Gandhi alapítvány tehetséggondozó munkatársakat küld az összes olyan dél-dunántúli általános iskolába, ahol nagy arányt képviselnek a cigány tanulók. Ezt a munkát azonban kikeli egészíteni más információforrásokkal, hogy a nem-cigány gyerekekről is teljes legyen a kép. Ebben számíthatunk a nyolcadikos osztályfőnökökre, hiszen a pályaválasztás gondját elsősorban ők hordozzák azoknál a gyerekeknél, akiknek a családi háttérük kevés információval tud segíteni.

Természetesen akárhogy „gazdálkodunk” a szegény sorsú gyerekekben szocializált értékrendekkel, mindenképpen olyan közösséget kapunk, a-melybe délutánonként „hazatérve” a diákok otthon fogják érezni magukat. Ez célunk is, hiszen rendszerint éppen ennek hiánya miatt morzsolódnak le. Szem előtt kell tartanunk azonban a kialakuló közös Ízlésvilág és

értékrend kedvezőtlen oldalait is. Jó, ha a diákok „menedéknak” érzik a kollégium légkörét, ám nem kívánatos, hogy „bezárkózzanak saját világukba”. Az volna az igazi tehetséggondozás, ha a kollégiumból indulva úgy érkeznének a gimnáziumba, hogy bizonyos téren többlettel büszkélkedhetnének a „városi” gyerekekhez képest. Csak így remélhető, hogy egyenlő esélyekkel vegyék föl velük a versenyt. Csak így igazolódhat az új környezetben is az az eredeti közegükből származó érzésük, hogy ők valamilyen tekintetben kiemelkedők, tehetségesek. Csak valamilyen indulótöke segítségével győzhetik le az egyébként menthetetlenül kialakuló kisebbségi komplexust.

Megvizsgáltuk diákjaink otthoni neveltetésének távolságát az értelmiségi gondolkodásmódtól, életmódtól. Ezzel összefüggésben példálózó jelleggel most felsorolunk néhány területet, amelyek vonatkozásában minden eddigi diákunk lemaradásban volt az átlagos gimnazistákhoz képest: idegennyelvtudás, úszni tudás, általában a városban művelhető sportok ismerete, olvasottság, különböző szituációkban tanúsítandó megfelelő viselkedésforma, filmes műveltség, városi, ifjúsági divatok, egyenjogú férfi és női szerepek, korszerű táplálkozás, polgári háztartás tárgyainak értékelése.

Ezen ismeretek megszerzése természetesen hosszú folyamat, amely az érettséggel sem zárul le. Mégis úgy gondoljuk, hogy az egész középiskolai pályafutás jó hangulatát, végső soron sikerességét alapozhatja meg, ha néhány területen már eleve „versenyképes” szintről indíthatjuk tanulóinkat. Ezt a célkitűzésünket (embrionális állapotban) tükrözi a pályaorientációs munka keretében szervezett táborok, kirándulások vetélkedők tematikája. Megnyugtató eredményt csak egy olyan előkészítő időszakról várhatnánk, amely a kétnyelvű gimnáziumok 0. évfolyamához hasonlóan koncentrált módon készítené föl a diákokat a legfontosabb műveltségi területeken. Ez a fajta „iskola-előkészítés”, „életmód-előkészítés” egy nyugati nyelvnek, bizonyos fajta olvasottságnak, a számítógépek kezelésének, az úszásnak, és még néhány tudásnak megfelelő szintű elsajátítása révén arra volna jó, hogy megóvjuk a diákjainkat annak a krónikus kisebbségi komplexusnak a kifejlődésétől, amely ma oly sok elsőgenerációs értelmiségi életét keseríti meg. Az ilyen előkészítő időszak közbeiktatása természetesen minőségi különbséget jelentene a kitűzhető célokat tekintve csakúgy, mint a vállalkozás finansziális oldalát illetően. Az előkészítő időszaknak természetesen nem kell formailag is hasonlítania a középiskolai gyakorlatból ismert 0. évfolyamhoz, hiszen valószínűleg kevés család vállalja egy pótlólagos tanév közbeiktatását, még akkor is, ha ez megsokszorozná a gimnáziumi négy év hasznát. A gyerekek nagyobb részénél alighanem a sikeres gimnáziumi fölvétel és a szeptemberi évkezdés közötti majd' fél esztendő kellene felhasználni koncentrált formában megtartott „életmód-előkészítő tréningekre”. Megfigyelésünk szerint a nyolcadik osztály utolsó időszaka az iskolák többségében (főként a sikeres gimnáziumi felvételek után) tanulmányi szempontból igen kevésbé kihasználható időszak.

Minden módszerünk végső soron egyetlen közös szóval foglalható össze: mintaadás. Akár a közösség értékéről, akár tanulási stratégiákról, akár a város szeretetéről van szó – egyáltalán bármiről, ami a kollégium haszna lehet, minden mögött eleven garanciaként emberek állnak. Megszólítható és megtapintható, szerethető és vitatható jellemek, stílusok, hitek, történetek. Nem mindegy, miféle emberekkel találkozunk a kollégisták. Módszereink célja, hogy a diákokra ható minták körét szélesre tárjuk, de némiképpen irányítsuk is. Szándékunk az, hogy az új életpályán várható új élethelyzetekre erkölcsi vonatkozásban is fölkészítsük a tanulókat. Ügyelünk arra, hogy legyen alkalmuk megbarátkozni hiteles emberekkel, akik magas szinten képviselnek valamely tételes erkölcsi rendszert. Hitünk szerint az ember tehetsége és pályafutása csak akkor ér valamit, ha másoknak a javára szolgál.